

Agnieszka Reszczyńska, Marek Pulpán

Badania na wielokulturowym stanowisku Lovosice, okr. Litoměřice, Ústecký kraj

W sierpniu 2002 roku studenci archeologii Uniwersytetu Rzeszowskiego pod kierownictwem autorki niniejszego artykułu brali udział w badaniach wykopaliskowych na obszarze Republiki Czeskiej w ramach współpracy między instytutami archeologicznymi obu krajów. Badania te stanowiły część większego przedsięwzięcia, trwających kilka miesięcy prac ziemnych na terenie wielkiej strefy przemysłowej w miasteczku Lovosice w północno-zachodniej części Czech, oznaczonej jako stanowisko Lovosice II–AOYAMA. Wykonawcą prac był Ústav archeologické památkové péče severozápadních Čech w Mostě, a nadzór nad badaniami prowadzili pracownicy instytutu Jan Blažek oraz współautor tego artykułu Marek Pulpán.

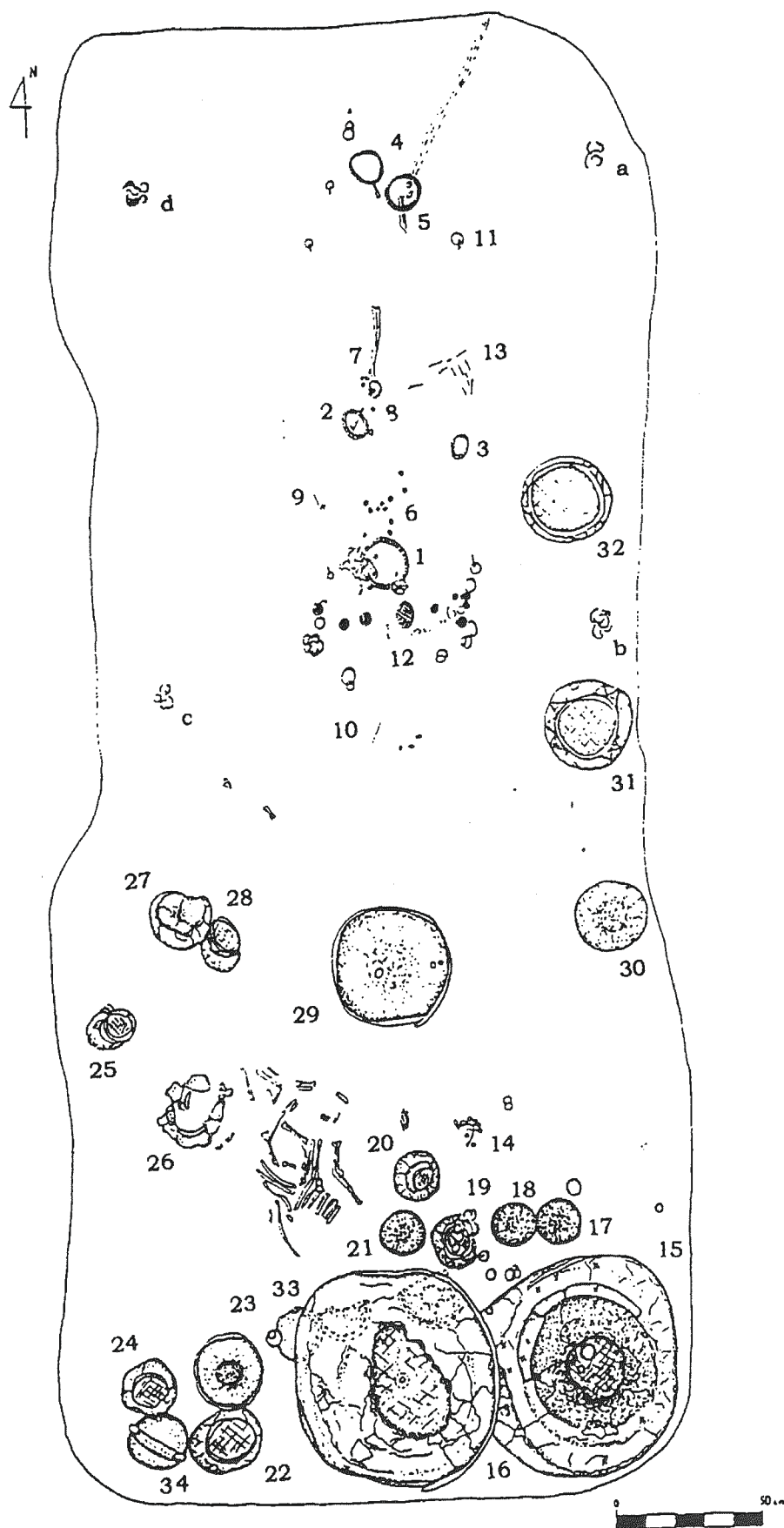
Stanowisko Lovosice położone jest w centralnej części Średniogórza Czeskiego, na granicy subprowincji Rudaw i Kotliny Czeskiej. Obszar, na którym jest lokalizowane, ogranicza w sposób naturalny od północy rzeka Łaba, płynąca ostrym meandrem ze wschodu na północ. Dalej od południa aż na wschód granicę jego wyznacza rzeka Modla, która w niewielkim oddaleniu wlewa się do Łaby, od północnego zachodu góra Lovoš, od zachodu zaś góra Ovčín. Samo stanowisko usytuowane jest na słabo nachylonym stoku, orientowanym na południowy wschód, na wysokości 155–160 m n.p.m. Odległość od cieków wodnych jest niewielka – meander rzeki Łaby oddalony jest około 1 km. Podobnie daleko znajduje się koryto rzeki Modly. Podłoże stanowią gleby brunatne uformowane na lessie z niewielką zawartością kongrecji wapiennych (M. Tomášek 1995, s. 14–15, 26–27).

Miasteczko Lovosice jako zespół licznych stanowisk archeologicznych, znane jest badaczom już od dziesięcioleci. Lovosicki region określany także terminem Porta Bohemica był gęsto zasiedlonym obszarem od epoki neolitu praktycznie przez całe pradžieje. Wyjątkowość tego miejsca mogą potwierdzić liczne i często unikatowe znaleziska archeologiczne dokonane w Lovosicach w końcu XIX i w XX w. Ze starszych epok należy tu wymienić cmentarzysko kultury pucharów dzwonowatych (J. Blažek, O. Kotyza 2002; J. Turek 2002) czy też cmentarzysko kultury unietyckiej (V. Moucha 1961, M. Zápotocký 1982). Dla nas jednak największe znaczenie miały odkrycia dokonane w 1956 roku przy budowie garaży ČSAD, w trakcie których odsłonięto jedno z najbogatszych

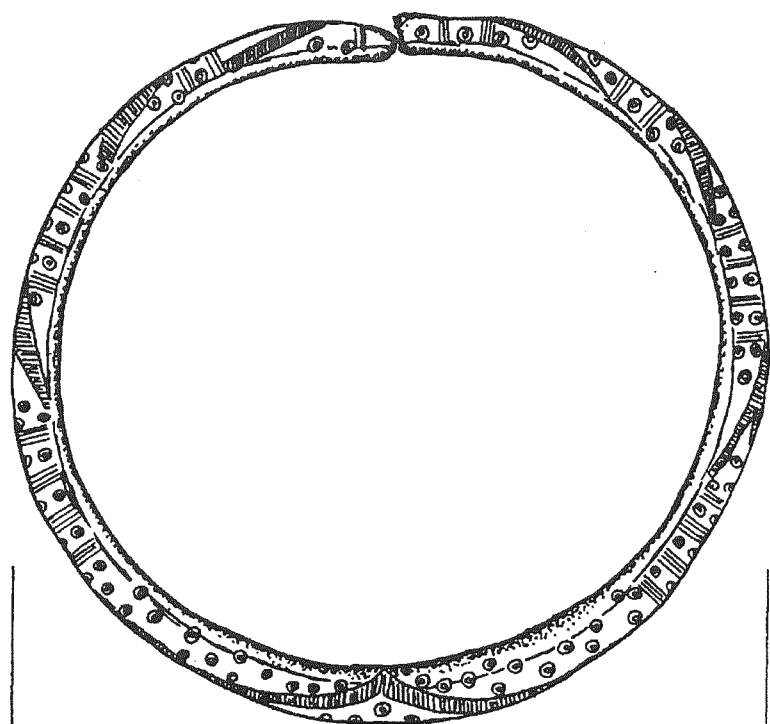
znalezisk grobowych z okresu trwania kultury bylańskiej na obszarze północno-zachodnich Czech. Wśród czterech zarejestrowanych grobów najcenniejszy był obiekt z numerem III zawierający między innymi żelazny miecz, gliniany mondidol, elementy uprzęży końskiej a przede wszystkim jarzmo z grabowego drewna, które całe ozdobione było brązowymi cekinami (R. Pleiner 1959, 1978; M. Zápotocký 1964, s. 1966–1969). Z młodszych epok należy wspomnieć zarejestrowane tu centrum produkcji i dystrybucji z doby lateńskiej (V. Salač 1987, 1990, 1995, 2000), jak również znaleziska z okresu rzymskiego (K. Motyková-Sneidrová 1963). W roku 2002 odkryte zostały kolejne obiekty archeologiczne, a mianowicie bogate cmentarzysko ludności kultury ceramiki sznurowej oraz rozległa osada kultury unietyckiej na sąsiadującym obok stanowisku Lovosice I–TRIS.

Niestety stanowisko Lovosice II–AOYAMA nie posiada zbyt szczęśliwej lokalizacji, gdyż już od XIX w. miejsce to było silnie eksploatowane gospodarczo. Według lovosickich kronik i starych planów obszar ten należał do książęcego rodu Schwarzenbergów, którzy założyli tu w 1865 roku rolniczo-chemiczny ośrodek badawczy, rozpoczynając w ten sposób aktywną działalność gospodarczo-przemysłową na tym terenie. Zbudowali cukrownię, browar, suszarnię owoców, a także cegielnię. Dla zwiększenia produkcji przeważająca część pól była niwelowana i stosowano na nich głęboką orkę pługiem parowym pod uprawę buraka cukrowego, co spowodowało znaczne zmiany pierwotnego krajobrazu. Dalszą istotną ingerencję w przyrodę stanowiło założenie wielkich chmielników w drugiej połowie XX w., których regularną konstrukcję wspomagały osadzone na głębokości ponad 100 cm betonowe słupki. Wszystkie przeprowadzone prace ziemno-budowlane mocno zniekształciły warstwę orną i niestety nie służyły ukrytym poniżej obiektom archeologicznym.

W 2002 roku prace rozpoczęto w połowie maja poprzez mechaniczne usunięcie zniszczonej warstwy ornej na powierzchni około 7 ha. W trakcie badań archeologicznych zarejestrowano w sumie 32 obiekty archeologiczne, z czego 3 obiekty osadowe należały do kultury rzywnackiej z epoki eneolitu, 7 to groby kultury ceramiki sznurowej, 1 grób kultury pucharów dzwonowatych oraz 1 ciepłownia i 12 dużych szkieletowych grobów kultury bylańskiej ze starszej epoki

Ryc. 1 Lovosice, stan. AOYAMA. Plan grobu nr 18/2002
 Abb. 1. Lovosice, Fundst. AOYAMA. Plan des Grabes 18/2002
 Рис. 1. Ловосице, пам. АОУАМА. План погребения 18/2002

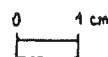

1

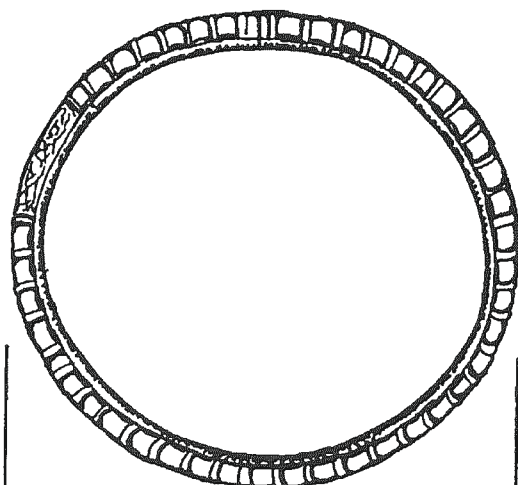
0

4

0

5

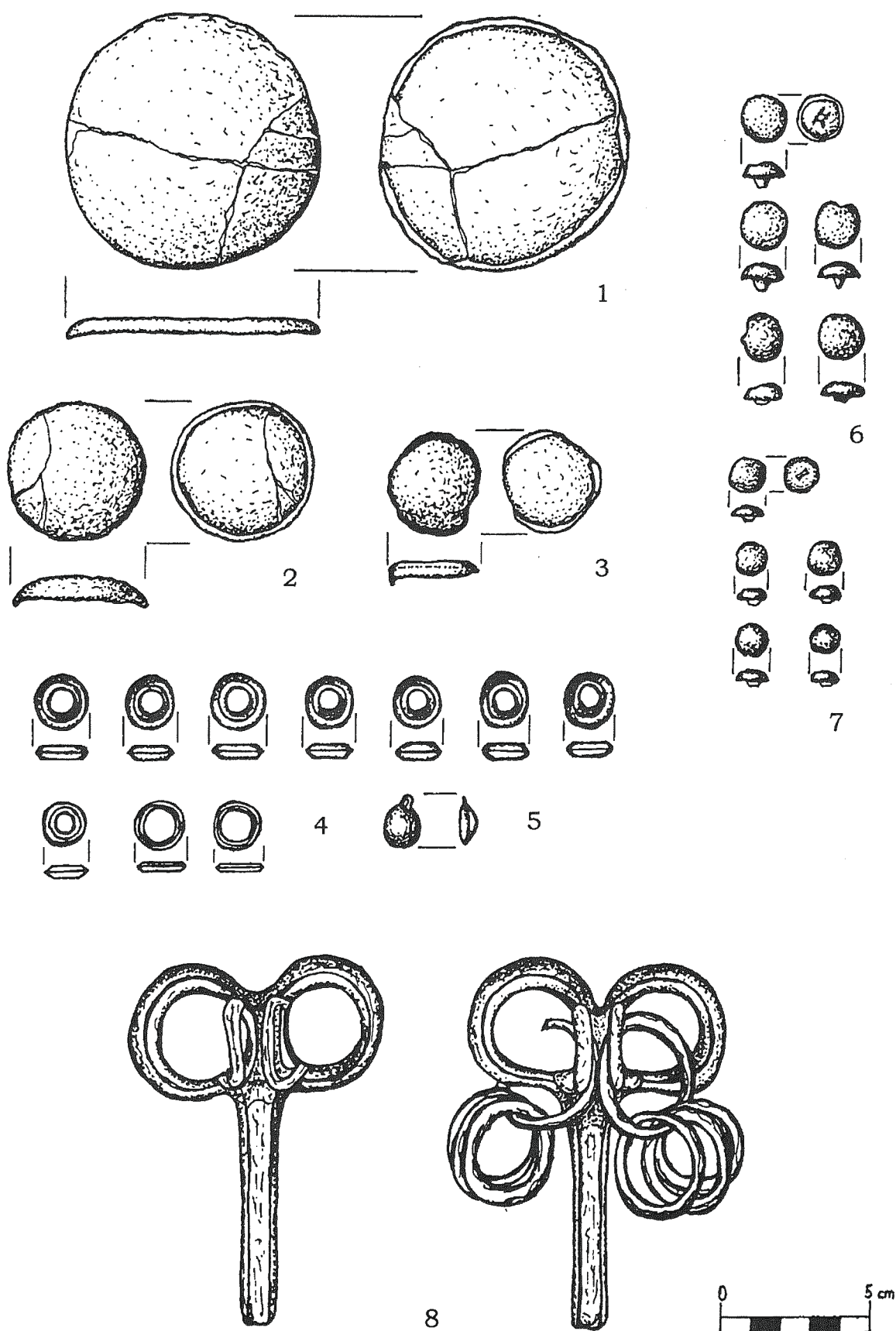

2

3

Tabl. I. Lovosice, stan. AOYAMA. Obiekt 18/2002 – ozdoby i wyposażenie brązowe
 Taf. I. Lovosice, Fundst. AOYAMA. Objekt 18/2002 – Schmuck und Bronzeausstattung
 Табл. I. Ловосице, пам. АОУАМА. Объект 18/2002 – украшения и бронзовой инвентар

Tabl. II. Lovosice, stan. AOYAMA. Obiekt 18/2002 – ozdoby brązowe oraz elementy zdobnicze i konstrukcyjne wozu
 Taf. II. Lovosice, Fundst. AOYAMA. Objekt 18/2002 – Schmuck und Verzierung – und Konstruktionselemente eines
 Wagens
 Табл. II. Ловосице, пам. АОУАМА. Объект 18/2002 – бронзовые украшения и элементы железа

żelaza, datowanych w przybliżeniu na lata 700–550 p.n.e. Zespół rzeszowski wziął udział w eksploracji obiektów cmentarzyska kultury bylańskiej.

Wszystkie bylańskie obiekty grobowe miały w przybliżeniu prostokątny zarys o zaokrąglonych narożnikach, rozmiary ich wahały się od 4,5 x 2,5 do 6 x 3 m. Wszystkie także miały jednakową orientację wzdłuż dłuższego boku po osi N–S. Głębokości jam grobowych wynosiły od powierzchni gruntu 100–120 cm, a ich profile miały wyraźnie prostokątny kształt. Wypełniska jam stanowiła ciemnobrunatna ziemia o jednolitej gliniastej strukturze.

Jednym z najciekawszych obiektów na cmentarzysku był grób nr 18/2002. Kształt jego jamy oraz profil nie odbiegał od pozostałych obiektów, jak również orientacja dokładnie po osi N–S. Natomiast biorąc pod uwagę jego wymiary 493 x 227 cm, należy go zaliczyć do grobów średniej wielkości, których było najwięcej na tym cmentarzysku.

Zawierał bardzo zniszczone ludzkie kości, zachowane jedynie fragmentarycznie w partii kości długich rąk i nóg oraz w obrębie czaszki. Usytuowane były one w północno-wschodniej ćwiartce jamy grobowej, głową na południe. Oprócz kości ludzkich zarejestrowano również kości zwierzęce, prawdopodobnie świni, które znajdowały się w południowo-zachodniej części jamy grobowej w pobliżu wielkich naczyń zasobowych. Do bardzo licznych wyposażenia zmarłego należały: naczynia ceramiczne – 23 sztuki, zestaw brązowych ozdób oraz żelaznych przedmiotów, będących prawdopodobnie elementami konstrukcyjnymi i zdobniczymi wozu drewnianego oraz uprząży końskiej (ryc. 1).

Zestaw elementów brązowych umieszczony był na ciele zmarłego lub w jego pobliżu. W jego skład wchodził: komplet ozdób składający się z pustego wewnątrz naszyjnika o średnicy 184 mm (ryc. 1.1; tabl. I, 1) i dwóch odlewanych bransolet z pieczętkowatymi końcami o średnicy 84 mm (ryc. 1.2,3; tabl. II, 3), zdobionych od strony zewnętrznej identycznym ornamentem, w postaci kombinacji koncentrycznych kółek wykonanych stempelkiem przedzielonych pionowymi liniami rytymi oraz pół wypełnionych gęstymi rytymi kreskami tworzącymi motywy rombu i krokwi. Zestaw uzupełniały dwa odlewane nagolenniki o średnicy 122 mm, zdobione ornamentem segmentowym w górnej części obwodu (ryc. 1.4,5; tabl. I, 2). Dodatkowo odkryto 10 brązowych kółeczek o rombowlastym przekroju i średnicy 14–18 mm w okolicach klatki piersiowej zmarłego (ryc. 1.6; tabl. II, 4) oraz brązowy przedmiot w kształcie spłaszczonej fasolki z małym uszkiem, być może wisiorek (tabl. II, 5) i 5 małych okrągłych guzików-nitów o półkolistym przekroju i średnicy 12 mm, także z brązu, ułożonych w pobliżu miednicy (ryc. 1.7; tabl. II, 7). Wraz z nimi odkryte zostały bardzo zniszczone fragmenty prawdopodobnie bransolety lub plakietki z materiału organicznego albo lignitu, lecz stan ich zachowania nie pozwala tego jednoznacznie stwierdzić (ryc. 1.8). Po lewej stronie zmarłego, prawdopodobnie przy ręce, znajdowała się szpila z żelazną igłą i odłamaną brązową główką w kształcie trzech połączonych stylizowanych ptaków? (ryc. 1.9; tabl. I, 4) o długości 66 mm, a nad głową zmarłego w pobliżu środka jamy grobowej brązowa igła z profilowanym zakończeniem o długości 72 mm (ryc. 1.10; tabl. I, 5).

Poza ozdobami w pobliżu zmarłego znalezione zostały liczne elementy żelazne, które łączyć należy z używanymi przez ludność kultury bylańskiej drewnianymi wozami. Są to zarówno elementy konstrukcyjne, jak i prawdopodobnie zdobnicze. Do części konstrukcyjnych zaliczyć należy rozmieszczone równomiernie po czterech stronach zmarłego, części piast kół i zawlecзки zakładane na końce osi (ryc. 1.a, b, c, d; tabl. II, 8) oraz charakterystyczne kółka z osiami, także ułożone w czterech narożnikach i dwie dodatkowo na wysokości nóg (ryc. 1.11; tabl. III, 1–3). Do pozostałości wozu należą zapewne także bardzo liczne koła i kółka, około 20 sztuk o średnicach od 28 do 62 mm (tabl. III, 4) oraz żelazne plakietki-aplikacje owalnego kształtu: duża pośrodku o średnicy 84 mm (tabl. II, 1), 7 mniejszych po obu jej stronach o średnicy 46 mm (tabl. II, 2) – cztery po prawej i trzy po lewej stronie oraz 2 małe o średnicy 33 mm (tabl. II, 3). Pomiędzy opisanymi elementami zarejestrowane zostały ślady drewna, a także cztery mikroskopijne kuleczki brązowe. Cały ten zbiór zabytków usytuowany był tuż za głową zmarłego kilka centymetrów powyżej poziomu kości (ryc. 1.12). Poniżej niego, obok brązowej igły, znalezione zostały jeszcze trzy żelazne guziki o średnicy 16 mm oraz dwa identyczne w naczyniu nr 29 (ryc. 1.29; tabl. II, 6).

Oprócz pozostałości drewna nad głową zmarłego, podobne ślady odkryte zostały także w pobliżu nóg oraz długa smuga ciągnąca się ukośnie od nagolenników do krawędzi jamy grobowej. Ciekawym jest również fakt zarejestrowania węgla drzewnego w pobliżu miednicy i kości udowej występujący w warstwie o miąższości 10 cm (ryc. 1.13).

Zestaw przedmiotów żelaznych uzupełniają elementy pochodzące prawdopodobnie z uzdy końskiej znalezione przy zasobnicach w postaci różnego rodzaju kółek (tabl. III, 5) oraz zbiór guzików-aplikacji odkrytych wewnątrz wschodniej zasobnicy, w skład którego wchodziły 3 większe o średnicy 27 mm (tabl. III, 6) i 14 mniejszych o średnicy 20 mm (tabl. III, 7).

Jednym z najbardziej interesujących elementów wyposażenia, jednak trudnym do zidentyfikowania, jest żelazny przedmiot mocno zniekształcony przez korozję, ozdobiony pierwotnie cekinami brązowymi (ryc. 1.14). Znalezione został w południowo-wschodniej części jamy grobowej w pobliżu skupiska naczyń.

Uzupełnienie darów grobowych stanowią bardzo liczne naczynia ceramiczne, jednak ich kruchość pozwoliła na rekonstrukcję jedynie dziewięciu z nich. Zbiór ten stanowią: wschodnia zasobnica z lekko rozchyloną szyją, uszkodzona w części górnej, o średnicy wylewu ok. 38 cm (ryc. 1.15); zachodnia zasobnica, również z nie zachowaną górną częścią, o maksymalnej wydętości brzuśca ok. 76 cm, we wnętrzu której odkryta została miniaturowa nie wypalona miska barwy pomarańczowej (ryc. 1.16); płytki talerz o średnicy wylewu 16 cm, także nie wypalony (ryc. 1.17); identyczny nie wypalony talerz o średnicy 16 cm (ryc. 1.18); płytka misa słabo wypalona o średnicy wylewu 15 cm i maksymalnej wydętości 19 cm, barwy pomarańczowej lekko grafitowanej (ryc. 1.19); naczynie określane jako amfora¹ (D. Koutecký 1993, Abb.

¹ Określenia użyte do opisu form zaczerpnięte zostały ze skróconej typologii naczyń kultury bylańskiej autorstwa D. Kouteckiego (1993) i nie zawsze odpowiadają terminom stosowanym w nomen-

14.VI, s. 27) z wysoką szyją, baniastym brzuścem i wyodrębnionym przez podcięcie dolnej części brzuśca dnem, o powierzchni wyświeconej grafitowanej, zdobiona od przejścia szyi w brzusiec do jego maksymalnej wydętości, motywem trójkątnych pól wypełnionych kłutymi kropkami, średnica wylewu 10 cm, średnica brzuśca 26 cm, średnica dna 6 cm, wys. 14 cm (ryc. 1.20; tabl. IV, 2); kubek z wyciągniętym do góry wysokim uchem (D. Koutecký 1993, Abb. 16, s. 29) i nie zachowanym dnem, powierzchnia wyświecona grafitowana, średnica wylewu 12 cm, wysokość ok. 4,5 cm (ryc. 1.21; tabl. IV, 8); amfora (D. Koutecký 1993, Abb. 14.IV, s. 27) z wyodrębnioną stożkową szyją i baniastym brzuścem, o powierzchni wyświeconej grafitowanej, zdobiona ornamentem rytym na szyi w postaci pasm cienkich pionowych linii oraz w górnej części brzuśca w postaci rytých pasm układających się w krokwie połączonych z okrągłymi dołkami, średnica wylewu 14 cm, maks. wydętość 17 cm, średnica dna 5,5 cm, wysokość 9,6 cm (ryc. 1.22; tabl. IV, 7); misa z ostrym załomem brzuśca (D. Koutecký 1993, Abb. 19, s. 33), o powierzchni wyświeconej grafitowanej, średnica wylewu 19 cm, średnica dna 6 cm, wysokość 7 cm (ryc. 1.23; tabl. IV, 5); amfora z wyodrębnioną stożkową szyją i baniastym brzuścem (D. Koutecký 1993, Abb. 14.IV, s. 27), nie zachowało się dno naczynia, powierzchnia wyświecona grafitowana, ornamentowana motywem spiralnie poprowadzonej linii rytej po obydwu stronach ozdobionej liniami z drobnych punkcików, znajdującym się w górnej części brzuśca, średnica wylewu 12 cm, średnica max. wydętości 16 cm, wysokość ok. 12 cm (ryc. 1.24; tabl. IV, 4); garnek z kolankowatym uchem, z wysokim na zewnątrz wychylonym wylewem i wydętym brzuścem umieszczonym w połowie wysokości naczynia, zdobiony przy przejściu wylewu w brzusiec i w górnej jego części ornamentem rytym w postaci pasm drobnym kresk oraz cienkich linii układających się w kształt trójkąta, na narożnikach którego znajdują się kwiatuszki utworzone z drobnych punkcików, powierzchnia matowa szara, średnica wylewu 12 cm, max. wydętość brzuśca 13 cm, średnica dna 5,5 cm, wysokość 11,5 cm (ryc. 1.25; tabl. IV, 9); zachowane fragmentarycznie naczynie, prawdopodobnie misa, o powierzchni grafitowanej, średnicy wylewu około 12–15 cm (ryc. 1.26); zachowana górna część naczynia określanego jako amforowata misa (D. Koutecký 1993, Abb. 15, s. 29), z krótką wyodrębnioną przez uskok szyją i ostrym załomem brzuśca, o powierzchni zewnętrznej grafitowanej wyświeconej, wewnętrznej malowanej na czerwono-brązowo, zdobiona w górnej części brzuśca motywem zakreskowanych trójkątnych pól, średnica wylewu około 20 cm (ryc. 1.27); amfora z krótką szyją, bardzo słabo wypalona, o powierzchni pomarańczowej lekko grafitowanej, średnica wylewu 13 cm, max. średnica brzuśca 18 cm (ryc. 1.28); płytki talerz, nie wypalony o średnicy wylewu 42–44 cm (ryc. 1.29); również talerz z nie wypalanej gliny o średnicy wylewu 26 cm (ryc. 1.30); naczynie określane jako szeroka baniasta amfora (D. Koutecký 1993, Abb. 13, s. 27)

klaturze polskiej. Jednak ze względu na powołanie się w wyżej wymienionej pracy na analogiczne formy ceramiczne na innych cmentarzyskach byłańskich, autorzy artykułu postanowili pozostać przy oryginalnym czeskim nazewnictwie.

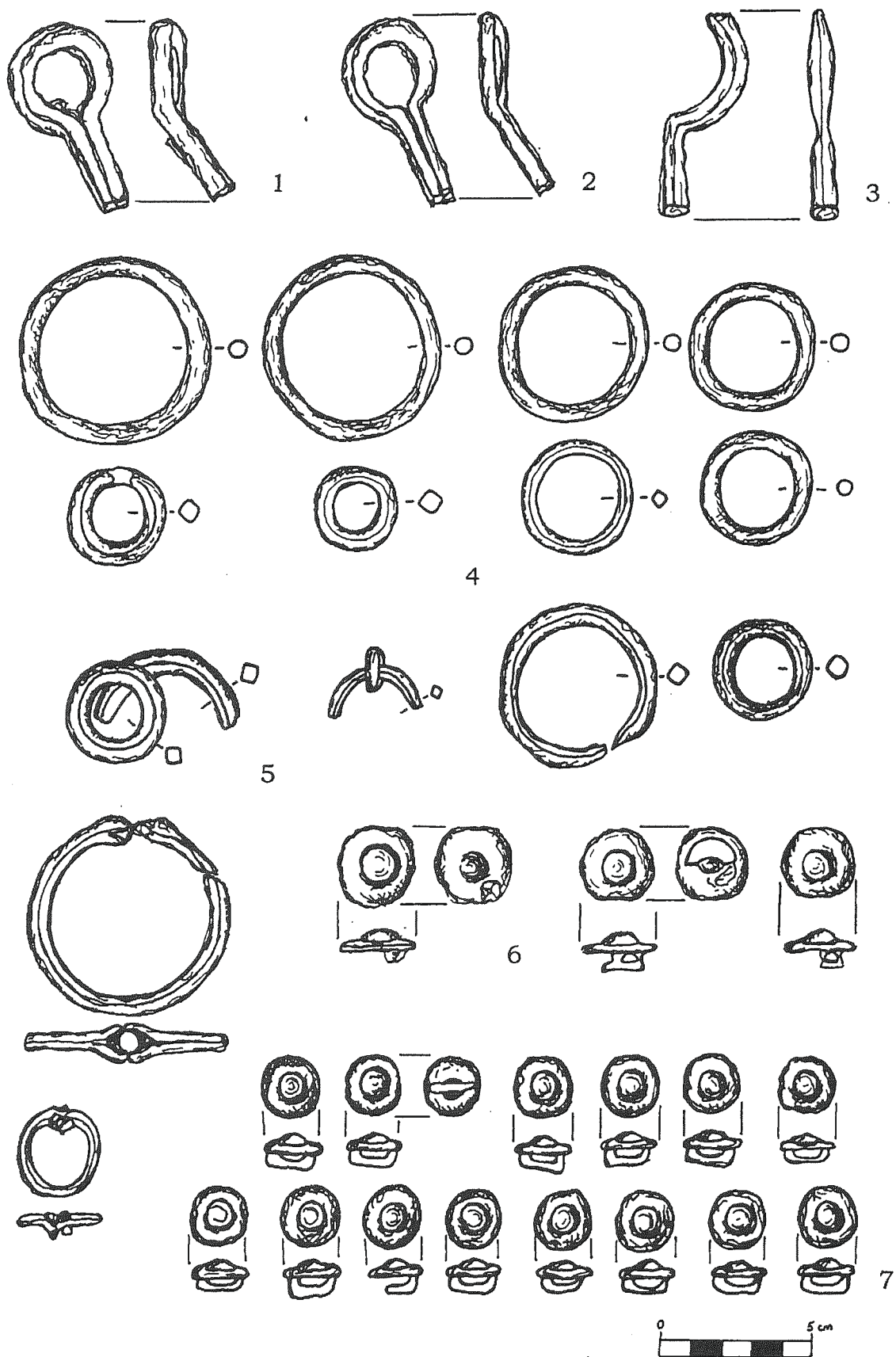
z krótką pionową szyją i silnie wydętym brzuścem powyżej połowy wysokości naczynia, powierzchnia malowana pomarańczowoczerwoną barwą i zdobiona czarnym ornamentem w postaci trójkątnych pól utworzonych z kropek i ukośnych kresk oddzielonych od siebie z jednej strony triquetrum, z drugiej motywem słońca, na szyjce pionowe pasma utworzone z trzech linii, średnica wylewu 23 cm, maks. wydętość brzuśca 28 cm, średnica dna 7 cm, wysokość 17 cm (ryc. 1.31; tabl. IV, 1); misa z wysoką cylindryczną szyją zakończoną silnie na zewnątrz odchylonym wylewem i mocno wydętym baniastym brzuścem, powierzchnia malowana czerwoną barwą i zdobiona czarnym ornamentem, na brzuścu w postaci krokwi z zagiętymi końcami i kropek, a na szyi szeregu krokwi, średnica wylewu 26 cm, średnica brzuśca 29 cm, średnica dna 11 cm, wysokość 13 cm (ryc. 1.32; tabl. IV, 6); talerz z nie wypalanej gliny o średnicy wylewu 18 cm (ryc. 1.33); podobny talerz pod zasobnicą zachodnią; fragmentarycznie zachowana płytki misa o lekko grafitowanej powierzchni i średnicy 25 cm, także pod zasobnicą zachodnią oraz mała, jedynie suszona miska na dnie wschodniej zasobnicy i podobna miniaturowa miseczka o lekko grafitowanej powierzchni odkryta w zachodniej zasobnicy.

Wśród zgrupowanych w południowo-zachodnim narożniku jamy grobowej naczyń odkryty został przedmiot w postaci półksiężycowatej podstawki ustawionej na glinianym placku (ryc. 1.34; tabl. IV, 10). Wykonany został z nie wypalanej gliny. Tego typu przedmioty w literaturze archeologicznej określane są terminem *mondidol*, czyli księżycowy symbol kultowy. Jednak nowsze badania wskazują raczej, że służyły one jako pewnego rodzaju podstawka pod drewno palone w czasie rytuału pogrzebowego. W przypadku grobu nr 18/2002 brak jednak dowodów na potwierdzenie tej hipotezy, gdyż odkryte zostały jedynie śladowe ilości węgla drzewnych w wyższej warstwie wypełnika jamy.

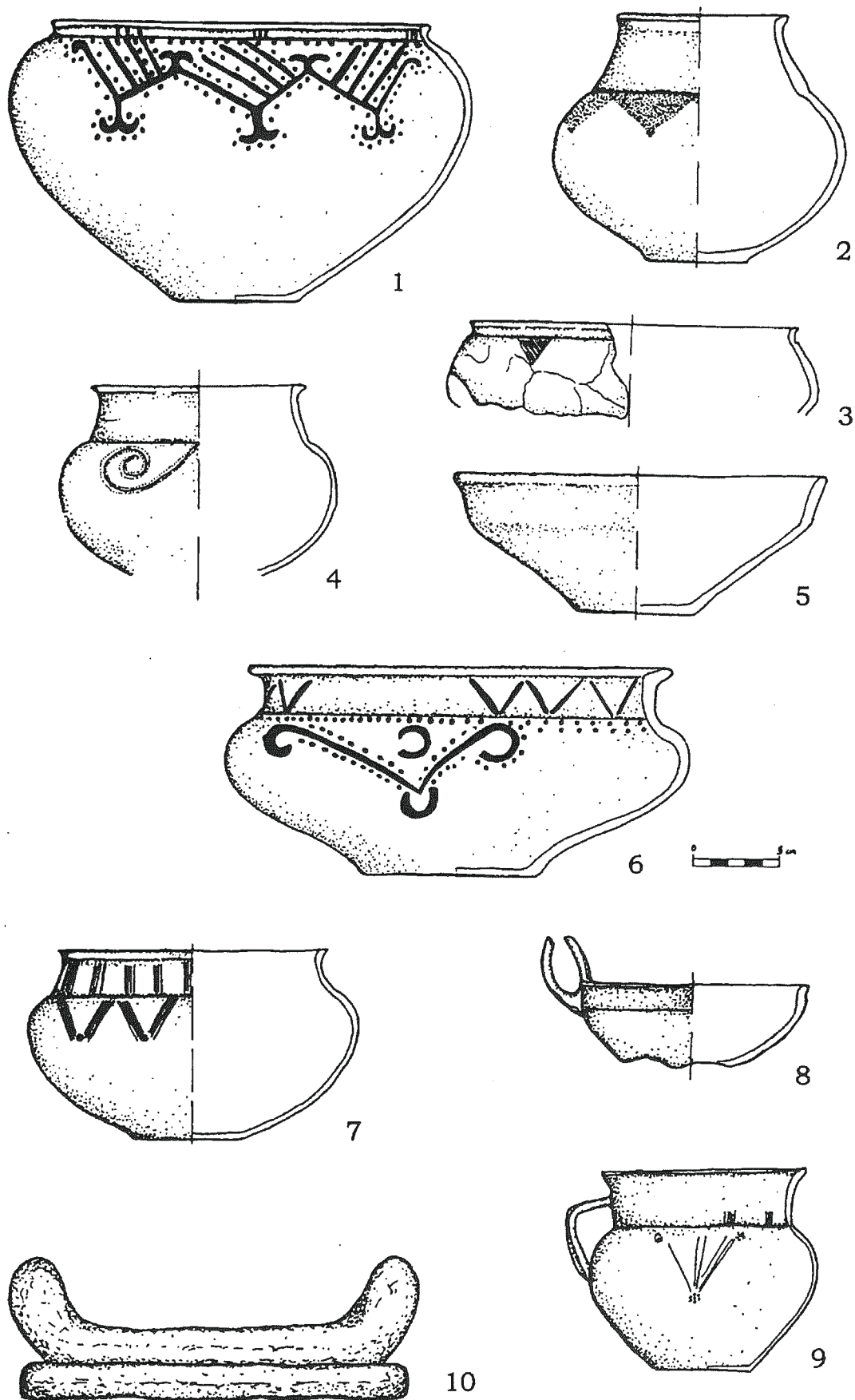
Wyżej opisany grób należy do środkowej fazy kultury byłańskiej według chronologicznego i typologicznego opracowania materiałów kultury byłańskiej autorstwa D. Kouteckiego². Należy go przypisać do grupy I-1, czyli zespołu najbogatszych tzw. „książęcych” grobów z wozami, uzbrojeniem, uprzężą końską, ozdobami i ceramiką (D. Koutecký 1968, s. 442). Orientacja jamy na osi N–S i jej prostokątny kształt należą do typowych na obszarze ziemi lovosickiej, chociaż w północno-zachodnich Czechach przeważa orientacja grobów po osi wschód-zachód, np. groby ze Straškova-Račíněvsi (D. Koutecký 2000b) czy Polaków (D. Koutecký, Z. Smrž 1991). Pod tym względem groby z Lovosic bliższe są grupie środkowoczeskiej kultury byłańskiej (D. Koutecký 2000a).

Tradycyjnie sądzi się, że bogate groby byłańskie posiadały konstrukcje w postaci drewnianych skrzyń przykrytych kamienno-ziemnym nasypem, co w przypadku opisywanych wyżej grobów jest trudne do potwierdzenia. Na stan zachowania grobu miały wpływ nie tylko trudne warunki naturalne, ale także liczne nowożytnie przedsięwzięcia przemysłowo-budowlane. Pozostałości drewna przy dnie jamy grobowej w jej północnej części wydają się być raczej śladami po kon-

² Informacje uzyskane od autora pracy, będącej jeszcze w trakcie opracowania.

Tabl. III. Lovosice, stan. AOYAMA. Obiekt 18/2002 – elementy konstrukcyjne wozu i części uprzęży końskiej
 Taf. III. Lovosice, Fundst. AOYAMA. Objekt 18/2002 – Konstruktionselemente des Wagens und Teile eines Zaumzeugs
 Табл. III. Ловосице, пам. AOYAMA. Объект 18/2002 – конструктивные элементы железа и части упряжи

Tabl. IV. Lovosice, stan. AOYAMA. Obiekt 18/2002 – zrekonstruowane naczynia ceramiczne z obiektu
 Taf. IV. Lovosice, Fundst. AOYAMA. Objekt 18/2002 – rekonstruierte Keramikgefäße aus dem Objekt
 Табл. IV. Ловосице, пам. АОУАМА. Объект 18/2002 – керамические сосуды

strukcji wozu niż elementami ścian komory. Nie zarejestrowano także dołków posłupowych w narożnikach, stanowiących istotny element konstrukcyjny obiektów grobowych, które mogłyby potwierdzić tezę o występowaniu drewnianych skrzyń i nasypów.

Rozmieszczenie wyposażenia grobowego w obrębie obiektu 18/2002 odpowiada charakterystycznemu dla cmentarzyska w Lovosicach schematowi, włącznie z położeniem dwóch wielkich zasobnic w południowo-wschodnim narożniku. Ze względu na dużą ilość i różnorodność naczyń glinianych – łącznie 23 sztuki, wśród grobów odkrytych w 2002 roku zajmuje on pierwsze miejsce. Natomiast fakt odkrycia w nim tzw. monidolu zalicza opisywany obiekt do nielicznej grupy z tym rodzajem zabytków na terenie całych Czech (E. Jilková 1960). Dla odmiany zwierzęce kości, prawdopodobnie świni, stanowią powszechny element rejestrowany w jamach grobowych kultury bylańskiej. Zestaw zdobionych brązowych ozdób, czyli naszyjnik, dwie bransolety i dwa nagolenniki należą do form typowych dla całego kręgu zachodniohalsztackiego i znajdowane są w podobnych grobach kultury bylańskiej w grupie bogatych obiektów grobowych. Wyjątek stanowi brązowa szpila, która jest jedyną tego rodzaju na stanowisku. Dalszym wyjątkowym odkryciem jest przedmiot oznaczony numerem XXXIII wytworzony z połączenia żelaza i brązu, który ze względu na swą kruchość w obecnej chwili przed konserwacją jest w zasadzie

nie do rozpoznania. Być może jest to jakiś element o znaczeniu kultowym. Podobnie olbrzymia ilość i różnorodność przedmiotów wykonanych z żelaza stanowi o wyjątkowym charakterze opisywanego znaleziska. Zestawowi większych i mniejszych guzików, kółek i kręgów przy oraz we wnętrzu wschodniej zasobnicy przypisać należy funkcje związane z uprzężą końską. Natomiast liczny zespół przedmiotów żelaznych z północnej części jamy grobowej – cztery zakończenia osi kół, elementy łączące, kręgi, aplikacje, itd. można uznać za prawdopodobne ślady obecności wozu, a raczej jego głównej drewnianej części. Bardzo słabo zachowane pozostałości drewna mogłyby także tego dowodzić.

Równie słabo zachowane ludzkie kości trudne są do jednoznacznie określenia płci i wieku pochowanego osobnika. Wnioski na ten temat można wysnuwać jedynie na podstawie załączonego wyposażenia. Brak uzbrojenia czy chociażby noża, a przeciwnie obecność igły wskazywałyby na pochówek kobiety.

Opisany powyżej obiekt grobowy nr 18/2002, jak i pozostałe groby z Lovosic w znacznej mierze przyczyniły się do poszerzenia wiedzy o rytuale pogrzebowym ludności kultury bylańskiej, a poprzez różnorodność zarejestrowanych tam zabytków oraz ich ciekawy kontekst archeologiczny stanowią istotne odkrycie nie tylko dla obszaru północno-zachodnich Czech, ale całego terytorium zajmowanego przez tę kulturę i pokrewną z nią kulturę zachodniohalsztacką.

WYKAZ CYTOWANEJ LITERATURY

- Blažek J., Kotyza O.
2002 *Pohřebiště kultury zvoncovitých pohárů ve Schwarzenberské ruční cihelně v Lovosicích*, [w:] *Sborník Drahomíra Kouteckému*, pod red. Čech P., Smrž Z., Most, s. 27–36.
- Jilková E.
1960 *Prvé nálezy měšičkovitých podstavců ze západních Čech*. *Archeologické rozhledy*, 12, s. 37–41.
- Koutecký D.
1968 *Velké hroby, jejich konstrukce, pohřební ritus a sociální struktura obyvatelstva bylańskiej kultury*. *Památky archeologické*, 59, s. 400–487.
- 1993 *Das Bylaner Gräberfeld in Poláky, Kr. Chomutov, II. Teil*. *Památky archeologické*, 84, s. 5–60.
- 2000a *Bylańské pohřebiště v Račiněvsi, okr. Litoměřice*. *Pravěk* Nová řada, s. 449–456.
- 2000b *Bylańské pohřebiště v Račiněvsi*, [w:] *Sborník Miroslavu Buchvaldkovi*, pod red. Čech P., Dobeš M., Most, s. 127–132.
- Koutecký D., Smrž Z.
1991 *Pohřebiště bylańské kultury v Polákách, okr. Chomutov, I díl*. *Památky archeologické* 82, s. 166–230.
- Motýková-Šneidrová K.
1963 *Počátky doby římské v Čechách*. *Fontes Archaeologici Pragenses*, vol. 6. Praha.
- Moucha V.
1961 *Nálezy únětické kultury na Lovosicku*. Praha.
- Pleiner R.
1959 *Bylańské knížecí hroby v Lovosicích*. *Archeologické rozhledy*, 11, s. 653–660, 669–673.
- Pleiner R. a kol.
1978 *Pravěk dějiny Čech*. Praha, s. 466–481.
- Salač V.
1987 *Archeologické výzkumy v Lovosicích v letech 1980–1985*. *Vlastivědný sborník Litoměřicko* 23, s. 17–55.
- 1990 *K poznání laténského (LT C2-D1) výrobního a distribučního centra v Lovosicích*. *Archeologické rozhledy* 42, s. 609–639.
- 1995 *Čechy a Sasko v době laténské – Keltové kontra Germani?* [w:] *Archeologické výzkumy v severozápadních Čechách v letech 1983–1992*, Most, s. 155–164.
- 2000 *Laténské sklo z Lovosic*. [w:] *Sborník Miroslavu Buchvaldkovi*, Most, s. 223–228.
- Tomášek M.
1995 *Atlas půd České republiky*. Praha.
- Turek J.
2002 *Žárové pohřby období zvoncovitých pohárů z Lovosic*. [w:] *Sborník Drahomíra Kouteckému*, Most, s. 265–270.
- Zápotocký M.
1964 *Bylańské kostrové hroby na dolním Poohří*. *Památky archeologické* 55, s. 156–176.
- 1982 *Lovosice a oblast České brány – starobronzové sídelní koncentrace s doklady kovolictví*. *Archeologické rozhledy* 34, s. 361–405.

Forschungen auf dem multikulturellen Fundplatz in Lovosice, Kreis Litoměřice, Ustecký Kraj

Zusammenfassung

Im August 2002 haben die Archäologiestudenten der Rzeszower Universität an den archäologischen Forschungen auf dem nordwestlichen Gebiet der Tschechischen Republik teilgenommen. Während der Vorbereitungsarbeiten für eine Investition wurde ein Fundplatz, der als AOYAMA bezeichnet wurde, erkundet. Der Fundplatz ist in der Industriezone der Stadt Lovosice, Ustecký Kraj am Fluss Lab lokalisiert. Man hat 7ha Fläche freigelegt, auf der man 32 archäologische Objekte registriert hat, davon 3 gehörten der Rívnač – Kultur aus dem Eneolithikum an 7 waren Gräber der schnurkeramischen Kultur, 1 Grab hat man der Glockenbecherkultur zugeschrieben und 13 Gräber gehörten der Bylany – Kultur aus dem älteren Eisenzeit an: 12 Skelettgräber und ein Brandgrab. Die Gruppe aus Rzeszów beteiligte sich an der Explorierung der zur Bylany – Kultur gehörenden Objekte.

Alle Gräber hatten ungefähr rechteckige Umriss mit gerundeten Ecken mit dem Maß von 4,5 x 2,5 bis 6 x 3 m. Alle waren auch gleich orientiert, sie waren mit dem längeren Rand N–S ausgerichtet. Die Grabgruben waren 100–120cm tief und ihre Profile waren deutlich rechteckig. Die Objektausfüllung bildete dunkelbraune Erde mit der einheitlichen lehmigen Struktur.

Eines der interessantesten Objekte war das Grab 18/2002. Hinsichtlich der Form und Ausrichtung der Grabgrube wich es von den anderen Gräbern kaum ab, aber mit seinem Maß gehörte es zu den mittelgroßen Gräbern. Es enthielt sehr stark zerstörte Menschenknochen, die nur fragmentarisch erhalten geblieben waren (Arme, Beine und Schädel) sowie auch sehr reiche Ausstattung d.h. 23 Keramikgefäße, Bronze – und Eisenschmuck, Konstruktionselemente eines Pferdewagens und einen Teil des Pferdegeschirrs. In der Grabgrube hat man auch Tierknochen, vermutlich eines Schweins, exploriert.

Die Bronzeschmucksammlung bestand aus zwei identisch verzierten Armbändern mit siegelförmigen Enden und aus ei-

ner Halskette. Dazu gehörten noch 2 verzierte Beinschienen. An dem Verstorbenen hat man auch eine eiserne Nadel mit dem Bronzekopf und eine Sammlung der Bronzeringe und Bronzeknöpfe angetroffen.

Zahlreiche Eisenelemente, die zur Ausstattung eines Pferdewagens gehörten, waren 4 Splinten, die auf die Radachsen aufgesetzt wurde und verschiedene Räder mit oder ohne Achsen sowie auch der Verzierung dienende, runde Applikationen – Bleche, die gleichmäßig über dem Kopf des Verstorbenen verteilt waren.

Zu den Eisengegenständen kann man noch Elemente des Zaumzeugs eines Pferdes, die in und bei den Vorratsgefäßen, in Form von verschiedenen Ringen und Knöpfen entdeckt wurden.

Zu den interessanteren Gegenständen zählt man einen halbmondförmigen Untersatz, der auf einem ovalen Flachsteller lag und während des Bestattungsritus eine Kultfunktion erfüllte.

Das oben beschriebene Grab soll in die mittlere Phase der Bylany – Kultur datiert werden und in die Gruppe der reichsten Gräber, so genannten Fürstengräber mit Wagen, die nicht nur für die Umgebung von Lovosice charakteristisch waren, eingeordnet werden. Es unterscheidet sich von den traditionellen Gräbern der Bylany – Kultur nur dadurch, dass es hier keine Überreste der Holzkisten gab, die mit der Stein – Erde – Aufschüttung bedeckt waren, was auch eine Folge der intensiven Landwirtschaft und Industrie in der Region von Lovosice sein konnte. Wenn es um seine Ausstattung geht unterscheidet es sich von den anderen Objekten durch eine große Zahl der Gefäße vor allem Grafitkeramik und bemalte Keramik sowie auch durch die Anwesenheit eines halbmondförmigen Kultgegenstandes. Die restlichen Ausstattungselemente sind sowohl für die Bylany – Kultur als auch für den mit ihr verwandten Westhallstatt – Kreis typisch.

Агнешка Рэшчыньска, Марэк Пульпан

Исследования многослойного памятника Ловосице, район Литомежице

Резюме

В августе 2002 года студенты Института археологии Жешовского университета принимали участие в археологических исследованиях на территории северо-западной Чехии. В рамках хозяйственных работ открыт памятник, определенный как АОУАМА на территории промышленной зоны городка Ловосице, край Усти на Эльбе. Вскрыта поверхность 7 га, где зафиксированы 32 археологические

объекта, из которых 3 принадлежали живнацкой культуре эпохи неолита, 7 составляли погребения культуры шнуровой керамики, 1 погребение культуры колоколовидных сосудов и 13 захоронений быляньской культуры ранне-железного времени; 12 телоположений 1 телосожжение. Жешовский отряд принимал участие в раскопках объектов быляньской культуры.

Все могильные ямы имели приблизительно прямоугольные очертания с округленными углами; их размеры колебались в пределах 4,5 x 2,5 – 6 x 3 м. Все погребения имели тождественную ориентацию вдоль оси север-юг. Могильные ямы достигали глубины 100–120 см от уровня современной поверхности и в разрезе имели четкие прямоугольные очертания. Их заполнение составляла темно-коричневая земля однородной глинистой структуры.

Одним из наиболее интересных объектов на могильнике являлось погребение № 18/2002. По форме и ориентации могильной ямы оно ничем не отличалось от остальных объектов, но по размерам относилось к захоронениям средней величины. Содержало сильно поврежденные человеческие кости, фрагментарно сохранившиеся только в области рук, ног и черепа, а также очень богатый сопровождающий инвентарь в виде 23 керамических сосудов, набора бронзовых и железных украшений, конструктивных элементов телеги и части упряжи. В могильной яме также выявлены кости животного, вероятно, свиньи.

Комплекс бронзовых украшений состоял из идентично орнаментированных 2 браслетов с концами в виде печатей и шейной гривны; их дополняли 2 орнаментированные наколенники. Возле останков обнаружены также: железная булава с бронзовой головкой, игла и набор колечек и бронзовых пуговиц.

Многочисленные железные элементы, которые происходили от деревянной телеги, представлены 4 шплинтами, вставляемыми на концах оси колес, а также различные ко-

леса с осями или без них. Равномерно вокруг головы покойника были разложены круглые аппликации-пластины, видимо, служащие украшением.

Набор железных предметов дополняли также элементы от уздечки лошади, в виде различных колечек и пуговиц.

К более интересным глиняным предметам следует отнести расположенную на овальной лепешке подставку в форме полумесяца, которая, вероятно, выполняла культовую функцию во время совершения погребального ритуала.

Выше упомянутое погребение следует датировать средней фазой былянской культуры и относить его к комплексу наиболее богатых т.н. «княжеских» погребений с телегами, характерных не только для ловосицкой земли. От традиционных погребений былянской культуры оно отличается лишь отсутствием остатков деревянных конструкций, прикрытых каменно-земляной насыпью. Последнее могло быть следствием интенсивного аграрно-промышленного хозяйствования на территории Ловосиц. Относительно погребального инвентаря рассматриваемое погребение выделяется среди остальных объектов наибольшим количеством сосудов, в основном, графитовых и расписных, а также присутствием культового предмета в виде полумесяца. Остальные элементы характерны как для былянской культуры, так и для родственного ей западно-галыштатского круга.